

96 F 818

28777

I

D

I
ME

S

64

42 89574

DE
ORIGINE
DYSENTERIARVM
CAVTOQVE IN HIS
PASSI HVNGARICI
VSV

DIVINI NVMINIS AVSPICII

ET

GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS CONSENSV

P R A E S I D E

D. ANDREA ELIA BÜCHNERO

SACRI ROMANI IMPERII NOBILI,
POTENTISSIMO PRVSSIAE REGI A CONSILII INTIMIS,
MEDICINAE ET PHILOSOPHIAE NATVRALIS PROFESS. PVBL. ORDINARIO,
IMPERIALIS ACADEM. NATVR. CVRIOSOR. PRAESIDE
ET COMITE PALAT. CAESAREO,

PRO GRADV DOCTORIS

SVMMISQVE IN MEDICINA HONORIBVS ET PRIVILEGIIS
DOCTORALIBVS LEGITIME IMPETRANDIS,

D. OCTOBR. A. S. R. 1808.
H. L. Q. C.

IN REGIA FRIDERICIANA

DISPVTABIT

AVCTOR

IOANNES ADAMVS RAYMANN

EPERIESSINO - HVNGARVS.

HALAE MAGDEBVRGICAE,

TYPIS IOANNIS CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.

Lib. XXVII / 7530

Büchner

96 7818

AK

INCLYTORVM
REGNI HVNGARIAE COMITATVVM
ZEMPLINIENSIS ET SA'ROSSIENSIS

DOMINIS
OFFICIALIBVS

ET

PRIMARIIS TABVLARVM
IVRATIS ASSESSORIBVS,

TITVLO QVORVMVIS DECENTI SALVO,

PATRONIS, EVERGETIS

ET

PARTIM SANGVINE SIBI IVNCTIS,

FACTORIBVS ATQVE AMICIS;

PRO DEBITA SINGVLIS REVERENTIA,

DEVOTIONE ET GRATIA

PALAM CONTESTANDA,

PRIMUM HVNC INGENII SVI FOETVM

CONSECRAT ET OFFERT

AVCTOR.

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA
DE
ORIGINE DYSENTERIARVM
CAVTOQVE IN HIS PASSI HVNGA-
RICI VSV.

PROOEMIUM.

*Specimen, pro laudabili & recepto in
Academiis more, profectuum &
conquisitae in arte soteria scientiae
atque peritiae exhibiturus, hoc mi-
hi consulto & data opera sumsi ar-
gumentum, quum nec sterile illud,
nec tritum nimis sit, dulcis vero
Patriae civium, quibus iure natu-
rae plurimum debeo, salutem po-
tissimum respiciat & pro primario obiecto habeat: his
namque non frequens saltem, propter domesticum in-
tensio-*

*tensio-rem aëris feruorem, a Dysenterii impendet ve-
 xatio, sed vita quoque eorum, propter familiarem
 Passi abusum, in extremum haud raro venit disci-
 men. Et eo quoque magis, ut singulari opera in hoc
 inquirerem argumentum, variae suaserunt Medico-
 rum, circa vini in Dysenteria usum, sententiae. Qui-
 dam enim, ad febrem & cum ea coniunctum auctio-
 rem sanguinis motum atque calorem inde orientem
 respicientes, omnem improbant vini in Dysenteria
 usum; alii contra varia huius potulenti genera, ea
 praesertim, quibus adstringens quoddam ac roborans
 inest principium, tantum abest, ut reformident, ut
 potius sedulo crebriorem eorum aegris inculcent usum.
 Verum iam a celeberr. Dn. D. DEGNERO, in Hi-
 stor. med. de Dysenteria bilioso-contag. p. 141. damna-
 tus est vini generosioris, Hispanici & Gallici rubri,
 Pontac dicti, in Dysenteria biliosa, usus. Neque
 aneum iam erit, varia vinorum genera susius perse-
 qui, cum non diffusior tractatio, sed brevis tantum
 mihi scribenda sit Dissertatio. Ultra limites itaque
 non euagabor, sed de Passi tantum, uti dictum est,
 usu minus cauto, paucis exponam. Cui pio cona-
 mini ut secunda adspiret velificetque aura, sup-
 plex Numen supremum veneror.*

§. I.

Quid *dysenterica* fit *adfectio*, ut hinc discursum, ceu a primo Dissertationis momento, ordiar, ipsa vocis exprimit compositio; particula enim *δυσ*, *difficultatem* siue *molestiam*, ad exemplum *Dyspepsiae*, *Dysuriae*, *Dysphoriae*; *ἔντερον*, *intestina*, & verbum *ῥέω* *fluorem* significant, adeoque generali hoc titulo quamvis *acerbiorum intestinorum proluviem* complecti, in aprico est. Hanc dictionis in sensu latissimo acceptionem, etsi GALENVS *de Symptom. causis* 2. & passim alibi, Veteribus, ne quidem HIPPOCRATE excepto, haud insolentem fuisse referat, temporis tamen successu invaluit usu, hoc nomine nonnisi plus minus *cruentas alvi excretionis* dignari. Sed cum quatuor harum, causa licet & forma diversissimas, affectionum constituissent species, idcirco recentiorum Scholae, cavere volentes, ne rerum, quarum involucra sunt nomina, per-
turbe-

turbetur notitia, sed singula in sua resolvantur significata, adpellationem hanc ad mucoso-saltem cruenta, exquisitissimisque tormentis, quorum vehementia viscera abdominalia exprimi quasi videntur, & febre ut plurimum comitata, restrinxerunt intestinorum profluvia. Et hac propria ac strictissima significatione *Dysenteriarum* nomen mihi quoque nunc venit.

§. II.

Remota ergo, ut mea & Lectoris interest, omni aequivocationis ambiguitate, susceptum iam opus aequi sequi aggredior, & *Dysenteriarum* non tam sporadicarum, quam potius *epidemicarum* veram originem, duce experientia & comite ratione, sagaci vestigare nare pro viribus conabor. Licet autem in eo omnium fere temporum Medici quasi ex composito conveniant, quod aegritudinem hanc materies quaedam acris & simul glutinosa, in intestinorum canali delitescens, susciteat & foveat, quatenus fibras quidem illorum ad excretorios stimulat nixus, harum vero in simul frustratur virtutem, dum tenaciter parietibus & villis adhaerendo, prompte hinc emoveri & secedere renuit, vel tergiversatur: circa scaturiginem tamen eiusdem, ut in rebus fieri affolet dubiis, in diversum abeunt. Quidam enim singulare hic quaerunt, nescio quod, fluidum, colocynthidis naturam aemulans, quod intestinorum volumen obsideat; alii saltem ad miasma cum bile in intestinis confermentans; alii tandem ad miasma in ipsa M. S. respiciunt, quos inter b. m. *Frider.*

HOFF.

HOFFMANNVS elucet, *Med. rat. syst. Tom. IV. Part. III. Sect. II. Cap. VII. §. 15.* Sed haec cum enarrare dissidia, litesque dirimere, nec praesentis instituti requirat ratio, nec circumscripta pagellarum harum concedat angustia, sat gnaviter me officio defuncturum esse confido, si pro tenui meo captu aetiologiam adfectionis huius adumbravero & paucis thetice explanavero.

§. III.

Fomitem igitur & *materialem causam* Dysenteriarum quarumvis, popularium vero in specie, *bilem esse hepatico-cysticam*, non exclusam tamen sanguinis biliosa diathesi, iuxta Parentis optimi institutionem, plura sunt, quae mihi persuadent. Primum enim ineunte morbo excerni modo flava, modo porracea, rarius nigra, saepe etiam varia, semper tamen magis minusve mucoso-cruenta, lenta item & spumescencia, per autopsiam convincimur, quae si non ipsam sistunt bilem, cuius utpote imaginem & fermenticam exhibent indolem, de eiusdem tamen esse profapia, nec aliunde ea, quam ex hepate, scaturiginem in tanta ubertate habere posse, non est quod ambigem, praesertim cum bilis in dysentericis cadaveribus penuria vel abundantia, (utrumque enim fieri, per extispicia compertum est, prout nimirum longius vel brevius fuerit malum,) coniecturam hanc confirmet & stabiliat. Vesiculam namque felleam prorsus inanem, tenuia vero intestina undique bile perfusa, PLATERVS deprehendit, imo, illius loco, magmaticis alicuius chylosi haud exiguam co-

B

piam

piam in eadem observavit BONTIVS; e contrario autem etiam aliquando duodenum & ieiunum bile repletissima, cystidem autem eius maximam, atque humore tali graminis instar viridi refertissimam fuisse, *Ephemer. Academ. Nat. Curios. a)* docent. Huic autem ultimae sententiae apprime practica consentiunt experimenta, quibus utpote constat, bilis saburra tempestive, priusquam intestina hepatis viciniora caustica sua acrimonia inflammaverit, funditus per inferius, ut cum PLAVTO dicam, vel, quod fere ob viarum compendium praestat, superius guttur exhausta, sive sponte natura, sive artis ministerio, Ipecacuanhae inprimis praebio, ceu in comparatione cum antimonialibus magis tuto & benigniori medicamine, quod pro more horum alvum non cogit, sed potius cohibet, & cuius beneficio multa dysentericorum militum millia se servasse, in *Commercio litterar. Norimb. b)* gloriatur KRAMERUS, (quamvis tartaro emetico VALENTINI in *Ephemerid. Nat. Cur. c)* & LEDELIVS *d)*, prout Afaro quoque KRAMERUS, l. c. parem utilitatem, facto periculo, adtribuunt, morbum, si non semper in herba, ut aiunt, suffocari, obsequiosorem tamen breviorumque reddi. Nec postremo insuper mihi hac in re est argumento, quod, prout loca & regiones, quo magis ferventiori collustrantur sole,

a) Decur. I. Ann. III. Observ. 116.

b) Ann. 1733. Hebd. VI. Art. 3.

c) Dec. II. Ann. II. Obs. 168.

d) Ibid. Dec. III. Ann. III. Obs. 15.

le, eo etiam Dysenteriarum, notante inter alios AMATO LVSITANO e), feraciores sint, atque hinc, si fides habenda BONTIO, in India, Arabia & Aegypto, morbum constituant endemium. Nec fere alias, nisi temporibus anni calido-siccis & aestuosis, praecipue vero aestatibus, earundemque aestuosissimae parti, Syrio flagrante, in Europa succedere & grassari consueverint.

§. IV.

Hoc autem ne precario dixisse, vel in gratiam hypotheseos confinxisse postuler, non ad hominis, sed seculorum confidenter provocho experimenta. Medicorum namque antiquissimus, HIPPOCRATES, iam observaverat f), in Thaso per aestatem calidam aestusque magnos, qui non per intervalla aut sensim fierent, sed tum perpetui, tum vehementes essent, difficultates intestinorum populariter grassatas fuisse, tandemque hac iterata sua, & forte antecessorum persuasus experientia g), universaliter concludit, easdem per siccitates fieri. Ita etiam per totum Belgium Anno 1556. per aestatem calidioram easdem frequentissime observatas fuisse, FORESTVS refert. Anno 1601. quum hyemem & ver pluviosum mense Junio & Julio maximus exciperet aestus, totam eas depopulasse Provinciam, HILDANVS memoriae prodidit. Communes quoque easdem multis in locis anno eiusdem seculi 24. fuisse,

e) Cent. II. Obs. 45.

f) I. Epidem. Stat. 3.

g) Sect. III. Aphor. 16.

fuisse, propter tantam aëris caliditatem & siccitatem, quantam vix ullus hominum recordari poterat, SENNERTVS testis est. Per potissimas item Europae partes eundem morbum anno 66. aestate fervida obtinente, epidemicum fuisse, SOMMERS *b)* refert, id quod anno 76. sub eadem coeli intemperie Pofonii accidisse RAYGERVS *i)* refert. Similiter quoque Augustanos anno huius seculi quarto, cum Sirio ardente dies admodum incaluisent, pluviarum vero interventu subinde detepeferent, atque illo occiduo a solis radiis, nunquam a nubibus interruptis, intensus fervor succederet, eadem mansisse fata, SCHROECKIVS commemorat *k)*, quale quid pariter eodem anno Sempronienfibus, post summos Iulii calores, gravissimasque cum tonitru & grandinum divite pluvia intercedentes tempestates, mensisque Augusti aestuosissima tempora, quae nec per Etesias, nec per pluvias temperabantur, adeoque vix sustineri poterant, LOEWIVS in Historia Hungariae epidemica evenisse testatur. De anni huius seculi noni, rigidissimam hyemem summumque deinde aestum excipiente Dysenteria, ut Stutgardiae, ita etiam per Sueviam, Franconiam & Rheni Circulum populari, legi potest LENTILII *Eteodromus*; & de Berolinensi anno 1719. aestati adeo calidae & siccae superveniente, qualem nemo hominum annosissimorum memoria recolere potuit, conferri

b) Ephemer. Nat. Curios. Decur. II. Ann. IV. Obs. 124.

i) Ibid. Decur. I. Ann. VIII. Obs. 63.

k) Ibid. Decur. III. Ann. X. Append.

ferri merentur *Acta Medicor. Berolinens. Decur. I. Vol. VI. pag. 34. sq.* Propiorum temporum historias & testimonia, ne tempus & chartam inutiliter perdam, lectorisque simul nauseam concitem, amplius conquirere & exhibere iam non lubet. Pertinet tamen inprimis huc gravissima illa Dysenteria epidemica, anno huius seculi 36. Belgium infestans, a celeberr. Dn. D. DEGENERO descripta, quae, praecedentibus variis diarrhoeis biliosis, formidabilem suam indolem nonnisi mense Iulio, aestu atque calore atmosphaerico aucto, monstravit. Non parum sane sententia nostra, de Dysenteriae aetiologia, confirmatur exposita iam doctissimi huius Auctoris observatione: Quis enim non videt, bilem corruptam utramque hic efficere paginam, cum praecedens diarrhoea biliosa balsamum hunc naturalem depravatam fuisse fatis superque demonstret.

§. V.

Admodum probabili namque hinc argumentatione, aut fere mathematica certitudine, nunc concludere licet, Dysenterias bilis, ut iam indicavi, hepaticae germanam esse progeniem, cui namque naturale est, quod per locorum & temporum fervores increseat & copia augeatur, prout iam olim animadvertit & indicavit HIPPOCRATES, dum dicit, bilem gignere aestatem 1), aestuosaque hac anni parte corpus magis ea abundare m). Imo tam aestate, quam autumnno eam in corpore obtine-

B 3

re

1) Lib. de Humor. p. 50. Edit. Foëf.

m) Lib. de Diaeta, p. 338.

re adferit, idque inde probat, quod homines hac tempestate bilem sponte saepius evomant, & medicamentorum ope biliosa expurgentur, quod etiam, uti inquit, ex febribus & hominum caloribus patet *n*). Paradoxum hocce dogma, quamvis recentiores Scholae fere prorsus fastidiverint & repudiaverint, firmo tamen nititur & adhuc stat talo; vomitus enim bilis meracae, morbosque ex eiusdem abundantia citra controversiam oborientes, (ut sunt febres biliosae, caufodeae, cholerae item, quibus id cum Dysenteriis commune est, quod post insolitos calores mensè Augusto exoriantur, & interdum, SYDENHAMIO teste, populares fiant,) aestivo tempore magis, quam alio, frequentes esse, abunde iam per experientiam constat. In vulgus pariter notum est, homines sub aestatis fervore flavescentem saepius consequi colorem, propter humorum vitalium biliosam magis diathesin; quales enim in corpore vigent humores, tales in cute adparent colores, ac proinde sub anni variant temporibus, ut Libro *de humoribus* indicat idem HIPPOCRATES. Neque etiam huic supposito sana repugnat, a priori, ratio, siquidem cuilibet facile patet, sanguinis massam, partim per aestatis squalores, partim per magnam feri consumptionem sub sudoribus & largissima insensibili transpiratione inspissatam, magis magisque biliosam evadere, hoc est, oleosas eiusdem moleculas, ceu futurae bilis elementa, accumulari, & deficiente earundem, ob feri penuriam, discon-

n) Lib. de Nat. hum. p. 227.

discontinuatione plus concentrari, easque perenni per Portae venam ad hepar adfluxu, ut promptius, ita & cumulatus in eo sequestrari debere. Ita vero collectam bilem, seri utpote diluvio privatam, spissiore magisque viscosam, & simul amaricantiorem fieri, demonstratione vix eget, siquidem ex eodem fundamento bilem cysticam, prae hepatica, & magis lentam, & acriorem esse, noto notius est.

§. VI.

Iam si bilis laudabilis, ex instituto oeconomiae animalis, inter alios usus, virtute sua saponacea vires naturalis subit clysteris, quo nomine ipsam iam olim non male designavit AVICENNA, siquidem, cohibito eiusdem in canale intestinorum effluxu, alvum non facere officium, imo purgantibus etiam sollicitatam aegre obsequi, ietericorum discimus exemplo; utique hinc qualitate & quantitate depravatam illam iusto vehementius excretionem alvinam concitaturam esse, vero sane quam simillimum est; pigro enim lapsu dum, ob acquisitam glutinositatem, per intestina fertur, causticaque simul acrimonia nerveam eorundem tunicam rodit, & erysipelatis in morem superficialiter inflammat, naturam ad motus peristaltici intensiorem suscipiendosque torminosos spasmos, pro avellenda hincque eliminanda inimica & perniciofa materia, provocat & sollicitat, quorum violentia non saltem intestinorum mucus, ipsis pro tutamine ab acris ingestis inferviens, excutitur, sed per venas quoque mesaraicas transiens sanguis, intercepto eiusdem per spasticas strictu-

stricturas libero recurfu, ex propaginibus earundem extremis, villosam tunicam efformantibus, adeoque in cavitatem intestinorum, ut Anatomia docet, hiantibus, emungitur, sicque *hypercatharsis quaedam*, ut cum beato G. W. WEDELIO loquar, *naturalis*, artificiali, per imprudentem drasticorum purgantium & colocynthidis praecipue abusum concitatae, per omnia fere aemula, TVLPPIO & STALPARTIO testibus, ea tantum cum differentia, producitur, quod in hac, tempestive foras proscriptis purgantibus sumpti viscidis & acribus moleculis, omnis extemplo intestinorum conquiescat tumultus; in illa autem, novâ semper ex sanguinis oceano, refluæ bilis fermento iam inquinato, succedente copiâ, is prorogetur, morbusque suam pertinaciter ludat fabulam, quoad vel emendata humorum dysenterica crasi, scoriisque biliosis, ut Illustr. b. m. Frider. HOFFMANNVS dicere consueverat, remotis, sanitas auspicato redeat, vel faiscensibus viribus, & accedente intestinorum sphacelo, vita cum gemitu fugiat indignata sub umbras.

§. VII.

Sed mihi iam quoque explicanda causa est, cur nimirum bilis tantum acrimoniae simul ac visciditatis acquirat gradum, ut tam funestam ludere possit scenam. Hic nobis primo ad partes bilis constitutivas respiciendum est. Non me quidem iam vixatissimae inter Medicos quaestionis iudicem constitutam, sit ne alcalinae naturae, an acidae? cum in utramque partem non levia afferri possint argumenta.

menta. Solis tantum experimentis nixus, oleosas; salino iunctas principio, in bile contineri asseram particulas. Sal hic pro subiectorum diversa ratione variat, ac modo alcaliscentis naturae est, modo manifesto acidae. Iam vero docet nos experientia, olea in calido loco seposita & asservata rancescere, siue acria fieri: oleum enim ex phlogisto, cum aqua ope alcalini salis iuncto, constare docet analysis; inflammabili autem principio caloris ope dissipato, vel saltem imminuto, alcali liberatur, imo & acrius fit, frictione cum inflammabili parte, ob intestinum partium motum, aucta. Quid igitur mirum, idem quoque bili accidere, praesertim si auctior fiat, vel ab internis vel externis causis, caloris in corpore humano gradus? Accedit, quod praeter alcalinum in oleo contentum salem, bili quoque sal insit vel acidus, vel alcalinus; qui si acidus fuerit, ob auctiorem, a calore intensiore, intestinum motum alcaliscent; acida enim frictione cum oleosis partibus in alcalinam, experientia teste, transeunt naturam; si vero alcalinus ille fuerit, acrior certe reddetur magisque volatilis. Quamcunque itaque de bilis natura assumas sententiam, eandem tali ratione acriorem reddi posse, fatendum est.

§. VIII.

Tenerrimas autem fermentescentis bilis moleculas (indole enim sua in putredinosam, prae reliquis corporis humani liquoribus, eam fermentatione inclinare, indicio est citissima cadaverum circa hepar, eiusque folliculum, corruptio, facilisque eiusdem

C

dem

dem in acutis corruptio similis, ex qua grauissima in illis crebro pullulant mala) per bibulas venas vel vasa etiam lactea resorberi, atque ex intestinorum voluminibus in uniuersalem sanguinis transferri massam, si sustinero, forte, vt spero, non reprehensionem, sed fidem ad sensumque merebor, eo potissimum inter alia ex capite, quod, sumpto a nutrice potentiori pharmaco, pusionem ab eiusdem pendentem uberibus simul purgari, usu a temporibus HIPPOCRATIS o) hucusque exploratum fit. Quo concesso, absurdum haud erit, circumfluos in corpore humores, pro specifica accepti per has vias fermenti indole cathartica, conformem huic fermentationi concipere speciem, atque ea propter praecipites ad intestina ruere, & febrim ad *intestina*, verbis SYDENHAMII, *conuersam*, producere. Omne enim fermentum singularem suam proprietatem fermentatis communicare, Zymotechnia docet, vel, ut nominatus SYDENHAMIVS censet, quodlibet principium activum sui simile procreare satagit, & quae ei obsistunt, ad propriam indolem inflectit atque accommodat p). Quamquam autem modus, quo illi ad intestina speciatim determinantur, humani sensus subterfugiat aciem, minimeque perscrutari queat, aliquid tamen lucis nobis his in tenebris Chirurgia foenerat infusoria, qua compertum est, ut inter alios PECHLINVS de Purgant. medicament. facult. & ELSHOLTZIVS sua

o) Lib. Epid. 5. Aph. 33.

p) Oper. Sect. V. Cap. V. p. m. 313.

sua *Chlysmatica nova*, comprobant, immediata cathartorum in sanguinem, incisa vena, infusione, animal aeque repurgari, ac si eadem ore hausisset, hoc enim documento est, posse humores eam adipisci crasin & indolem, ut ex omni corporis ambitu ad intestina cumulatim vergant.

§. IX.

His ergo ita perspectis, nullo amplius indigemus Oedipo, cur hic morbus aestatis & autumnii confinia iure quodam peculiari sibi vindicet, & mens potissimum Augusto torrentis instar, rupto agere, longe & late exundare consueverit, sive, ut apertius dicam, omnes promiscue homines, sine discrimine aetatis, victus & regiminis, invadat, donec adpropinquante hyeme suo rursus se condat alveo, temporique cedat, sive grassari desinat, ut sagacissimus morborum epidemicorum explorator, SYDENHAMIVS, observavit & adnotavit, temporumque succedentium observationibus plenissime constat, quoniam scilicet praefocantes extremas aestatis squalores non saltem bilem hepatico-cysticam, sed eiusdem etiam in sanguine materiem augent, & simul acriorem ac vnaquam alias efficiunt. Quo magis enim *lymphâ diffatur ab aëris squalore, eo biliosior redditur sanguis, & acrimoniam induit maiorem*, iudice WEDELIO, qui insuper porro scribit q): *Aestate, lymphâ per calorem evocatâ, sanguis spissescit, & bilis minus diluta acrimoniam salino-sulphuream concipit facile: id quod revera fieri,*

C 2

suda-

q) In Aphorismis Aphorismor. Sect. III. Aph. 7. & 21.

sudamina, cutis prurigines, olidi sudores, urinae meracae & acres, his temporibus potissimum familiares, inter alia liquido demonstrant. Calore enim sanguis alcalescit, vel liberatur, ob maiorem tunc huius humoris resolutionem, praesens iam in eo alcali, cuius dein partes acriores redditae eo modo, quo id §. VII. a nobis demonstratum est, bilem quoque efficiunt acriorem, eiusque intemperiem producunt. Huc accedit, quod, in quo rei potissimum vertitur cardo, in hunc singulariter mensem vicissitudines caloris & frigoris quotidianae novissime, stato naturae incident ordine. Fere enim tum, horis meridianis, culminante sole, urimur ac fervemus, acque ac olim aestu, quo praecocius occiduo, vespere detepescimus, per longiorem autem eiusdem sub horizonte moram, nocturnumque incrementa, noctu & sub dierum crepusculo magis algemus; hisce vero oeconomiae vitali peregrinis mutationibus, humorum longo usu recepta, & simul respectu aliorum temporum longissima per cutis superficiem vicens diffusio, ut SANCTORIVS per statica experimenta comperit *r*), si non ex integro cohibetur, multum tamen turbatur, talesque humores in egressu prohibiti, motu retrogrado ad interna viscera intestinorumque volumen, ceu amplissimum mucescentis feri & periphericae ventilationi subordinatum excerniculum, communiter redundant, & efferae bili in fistula intestinorum iuncti, non tam frenum iniiciunt, quam calcar eidem

r) Medicin. Stat. Sect. II. Aphor. 23.

eidem per comitem acrimoniam addunt, donec, au-
gescente in dies aerae refrigerio, tumultuari & bile-
scere desinant, impeditamque eorum difflationem
natura placide tolerare, aliisque vicariis excretioni-
bus pedetentim compensare adfuescat.

§. X.

Haecce vero liberae transpirationis ubertas
& perspirabilis acrimonia, cum vix alio, quam aesta-
tis tempore, simul concurrere possit & soleat, utique
inde ratio patet, cur, ut nonnulli satis speciose quae-
runt, Dysenteriae fere extra illud haud occurrant,
quamvis caloris & frigoris vicissitudines aliis quo-
que temporibus anni incidant; imo cur in univer-
sum autumnales morbi, in quorum numerum Dys-
enterias quoque HIPPOCRATES s) refert, com-
muniter acutissimi & maxime exitiales sint, iuxta
eiusdem *Aphor. 9. Sect. III.* Quamvis enim vera
omnino sint, quae HEURNIVS EX GALENO dif-
fusioribus saltem recitat verbis, quod aestas praee-
dens fregerit vires, bilem procreaverit contuma-
cem ac torridam, diaetae accesserit vitium, ac pro-
pria autumnus vi natura stupeat, ex inaequali, quo
concutitur eo tempore, humorum motu, qui cum
contrarii sint & valde a se differant, minus eos illa
sufferre potis est, ut WEDELIVS in explicatione
Aphor. 4. Sect. III. indicat: causarum tamen fun-
dum minime exhauriunt, dum fordium, sub transpi-
ratione cohibitorum, prona in putredinosam reso-
lutionem acrimonia magnam hic sustinet culpam,

C 3

ut

s) Sect. III. Aphor. 22.

ut SANCTORIVS *Med. Stat. t*) indicat, cuius quoque maleficio idem attribuit, quod adiapnevstia aestate febrem malignam, hyeme vix minimam alterationem efficere possit; *corpora enim*, prout *Sect. II. Aphor. 35.* monet, *acriori perspirabili aestate referata sunt, quam hyeme.* Dysenteriis autem in specie id obstetricari, castrenses potissimum manifestant, quas utpote maiorem semper edere stragem nemo nescit. Miles namque nec inaequalem aëris temperiem cauere, nec corpus ab huius iniuriis tueri, nec humorum halicuosae ventilationi conuenienter, ut aliarum causarum subriceam concursum, vacare potest, praesertim si castra in locis palustribus locata fuerint, austroque pateant; ibi enim humi cubans, modo propter densissime surgentes nebulas horis nocturnis frigoribus premitur, modo diurnis, uligine discussa coeloque sereno reddito, praefocante solvitur aestu, quo nomine Hungariae tractus, Dalmatiae confinis, non immerito apud C O B E R V M male audit, qui Dysenterias horum locorum malignitate & contumacia quasvis alias vincere testatur, id quod recentissime K R A M E R V S quoque propria convictus cognovit experientia. Hinc pariter est, quod, ut sagacioribus Medicis exploratum est, aestates multo certius Dysenterias excitent, si per intercurrentes praecipites imbres grandinosos & tonitrua incendio pene conflagrans coelum subito detepescat, & rursus paulo post aestu incandescat, hisque repentinis vicissitudinibus largo perspira-

t) *Sect. II. Aphor. 42.*

spiratui obicem ponat. Sub naturali enim statu continuo generatur in sanguine alcalinus sal, cuius origo ab assumpto sale & a terra in sanguine praesente, iugi motu per attricum & frictionem ad vasorum latera alcaliscente, petenda est. Docuit nos vero immortalis BOERHAAVIUS, sanguinis mixtionem in sano homine ita debere esse comparatam, ut nec manifesta alcaliscentiae, nec acescentiae praebeant signa, adeoque necesse omnino est, ut continuo per patula cutis spiracula eliminentur alcalinae fordes. Si igitur caloris ope multum in M. S. generatum fuit sordium alcalinarum, hae vero, ob cohibitam perspirationem, eliminari e corpore nostro non possunt, facile hinc patet, & sanguinem inde reddi acriorem, & bilem, ab eodem secretam, in diathesi sua & blanda saponiformi constitutione minime remanere posse, sed acriorem fieri debere. Accedit insuper, quod frigus, fibras cutis musculares contrahendo, spasmum excitet in extremis corporis nostri partibus, unde vasorum minuitur diameter, sanguis & reliqui humores motu retrogrado ad internas secedunt partes, adeoque & circa intestina fit eorundem accumulatio, a qua dein facile copiosus ibi mucii proventus, & ab irritatione pendens auctior peristalticus motus, deduci ac demonstrari possunt.

§. XI.

Quod interim non omnis promiscue, fervidior licet, aestas, epidemicas excludat Dysenterias, ut VALENTINI de Hassiaca Anni 1694. in *Ephemerid.*

merid. N. C. u) ultra hominum memoriam siccissima & calida, & Anni 1701. Sempronienſi, per Iulium & Auguſtum maxime ſqualida, LOEWIVS teſtimonium perhibet, id vel noctibus ſimul praeter Naturae ordinem calidis, ut idem inſinuare videtur, vel potius ſuperiorum paulo anni temporum conſtitutioni, ſi quid in re obſcura conieſturari licet, in acceptis ferendum eſt. *Tempeſtates* namque *anni temporum*, iuxta gloſſam WEDELIANAM x), non ſolum in praefens ad morbos diſponunt, ſed etiam in ſequentibus temporibus demum erupturos; ſive ut GERBEZIVS in *Chronologia ſua medica* pronunciat: *Morbi, qui in temporibus accidunt, non tam ex praefentibus, quam ex praeteritis aëris conſtitutionibus diſtendi ſunt.* Idcirco etiam HIPPOCRATES eiusmodi temporum ſucceſſiones probe contemplari iubet, illumque, qui uſum earum calluerit, non multum in arte aberrare poſſe, optime iam iam 3. *Epidem. p. 1091.* monuit, atque 6. *Epidem. 8. Aphor. 18.* ut aëris non ſaltem primae qualitates, ſed earum quoque mutationes, & ex quibus fiant, quomodo ſe habeant, hoc eſt, quae tempeſtatum in temporibus anni conſerſiones, & quomodo, ſubito nimirum, an ſenſim, muruo ſe excipiant, probe animadvertantur, neceſſum eſſe dixit, ſimulque in *Hiſtor. morbor. epidemior.* ipſe ſolenter demonſtravit. Quodſi ergo, ut propoſitionem exemplo illuſtrem, hyemem plus aequo ſiccam & aquiloniam, ver autem pluuium & auſtri-

u) Dec. III. Ann. III. Append. p. 142.

x) In Aphorismis Aphorismor. Sect. III. Aphor. 3.

astrinum aestas excipiat calida, necessario excipere debeant Dysenteriae, prout *Sect. III. Aphor. II.* scribit, (quod tamen GALENVS eidem non iniuste, ut ex rationibus datis apparet, exprobravit,) iustissima est consequentia, sterilem futuram harum segetem, si tempestates se diverso excipiant modo. Ast cum non Grammaticorum saltem, sed Medicorum quoque regulae, suas communiter habeant & admittant exceptiones, absolute idcirco determinare non audeo, quaenam temporum successiones & mutationes fertiles vel steriles Dysenteriarum sint, exercitioribus potius ac perspicacioribus ingeniis, imo posteritati ipsi (neque enim brevis unius hominis aeras pro absolvendo hoc sufficit opere,) id committens. Quare etiam GALENVS, quamvis probe animadverterit, HIPPOCRATEM fundamenta saltem prima utilissimae huius disciplinae posuisse, atque ea propter perfectionem illius in se receperit, nihil tamen praestitit, siue quod morte praeventus fuerit, siue potius, quod, ut BRASSAVOLA *Commentar. in Sect. III. Aphor. 16.* iudicat, res sit omnino ardua, difficilis & longa.

§. XII.

Tandem etiam causa, cur non quaevis in universum loca, viciniora licet, adeoque eadem fere coeli temperie gaudentia, simul uno eodemque tempore popularibus Dysenteriis affligantur, aut mitiores saltem experiantur, ad exemplar *Institutionis Hippocraticae p. 280.* repetenda est ex diversitate situs, quomodo respectu ventorum aut solis exortus

D

item.

itemque aquarum, se se habeat, num palustribus & mollibus incolæ utantur, an duris & ex sublimi ac saxosis locis scaturientibus, & quæ alia ipsorum ordinaria sint potulentorum genera. Terræ porro, quam inhabitant, conditio, an nuda sit & aquis careat, vel densa & irrigua, in cavo & aestuoso loco sita, vel in sublimi & frigido existat, & tandem regiminis & victus disparitas, merito quoque huc referri debent, ut alias cumulandæ biliosæ saburrae faventes opportunitates brevitatis causa taceam.

§. XIII.

Quæ cum ita sint, prout profecto ita eadem esse, præmissa evincunt documenta, nulla urgeor necessitate, occultum aliquod vel ex terræ visceribus, vel coelestium corporum influxu aëri accedens, mensique Augusto peculiare comminisci miasma, quod specificam Cholerae & Dysenteriae adaptatam alterationem, vel sanguini, vel ventriculi fermento, ut opinatur SYDENHAMIVS ^{y)}, imprimere possit. Quamvis enim HIPPOCRATES ^{z)} syllogistice concludat, quod, ubi eadem tempestate complures, diverso licet victu & regimine utentes, uno morbo adffiguntur, in id quod maxime commune est, quove omnes potissimum vimur, aërem scilicet, quem spirando ducimus, reicienda sit causa, tam longe tamen eiusdem petere infectionem iure meritoque displicet: ut enim morbus evadat epidemi-

y) Operum Sect. IV. sub finem Cap. 2. & in Scheda monitoria de novae febris ingressu.

z) de Nat. hum. p. 278.

demicus, sufficit, per communem anni tempestatem communem quoque, ad illius conceptionem, corporibus conciliari dispositionem, ut dein morboſis, ſicut idem ille elicere conſuevit, excretionibus ſive inquinamentis, quorum vehiculum eſt aër, promptius, ac alias, inficiantur & pateant. Licet quoque porro, ut in terminis maneam, is utique, qui aſſertum hoc, quod Dyſenteriae per contagium ſerpant & diſſeminentur, in quaestionem ſumere vellet, ſuam in praxi proderet ignorantiam; illud tamen proprie morbi iam exiſtentiſ productum, ſive, ut cum DIEMERBROECKIO dicam, ſobolem, minime vero cauſam eius primo primam eſſe, ſatis conſtare exiſtimo. Certe ſi Medici haecenus, HIPPOCRATE duce, non tam manifeſtas aëris qualitates, quam eiusdem in temporibus repente vel ſenſim ſuccedentes viciffitudines & permutationes, animadvertere, & ſimul earum in corpus vivum poteſtates indagare & aeſtimare non neglexiſſent, vel potuiſſent, utique ſomniantium illa phantasmata, tardorumque ingeniorum abortivi conceptus, de univerſali & maligna aëris infectione, iam pridem evanuiſſent, nec amplius nodus ille Gordius, qui ſaepius laudato SYDENHAMIO ſcandalo fuit, inextricabilis eſſet, cur nempe annorum conſtitutiones, quoad manifeſtam aëris temperiem ſibi plane conſentientes, diſpari admodum, & vice verſa, morborum infeſtentur agmine.

§. XIV.

Omnem poſtremo culpam unice in victus vel regimi-

regiminis conicere delicta, *pigrorum*, iuxta *STEN-
ZELII* sarcasmum, sapere mihi videtur *Pathologi-
am*, utpote quibus in more positum est, brevibus se,
sed parum scientificè, circa morborum origines ex-
pedire: si enim, ut *HIPPOCRATES de Nat. hum.*
argumentatur, unus morbus omnes continenter at-
tingat, & iuvenes & senes, & mulieres & viros,
perindeque temulentos & abstemios, tam eos qui
maza, quam qui pane victitant, & eos, qui multis,
quam qui paucis exercitationibus utuntur, iam liqui-
do constat, non unius cuiusque vivendi rationem, sed
aëris communem omnibus constitutionem in causa
esse. Speciatim vero publicam fere fructuum ho-
raeorum infamiam id diluit, quod pari passu cum
Dysenteriis non ambulent; dantur enim anni, in
quibus, vigente licet eorum abundantia, Dysenteriae
tamen exulant, sicuti vicissim epidemicae in summa
eorundem penuria evadunt. Non minus, quod ali-
quando praeter suam indolem praecocius, mense
Junio, priusquam illi suppetere possunt, exoriantur,
& in Octobri, ante horum defectum, communiter
grassari desinant, nec per excessivum hoc tempore
familiarem uvarum abusum, sive in Germania,
STAHLII fide, sive in Patria hac, unquam suscita-
tas fuisse usu compertum sit, ut taceam, sollicitè et-
iam sibi ab his caventes nullum tamen a Dysenteriis
consequi privilegium. Ansam tamen et occasionem
illis concitandis magnam hos praebere, si temporis
favor & opportunitas accesserit, nec secus dissimu-
lare nolo, quatenus aestuosam iam bilem exacuunt,
eius.

eiusdemque fermentificâ suâ indole, largiorem ad intestina provocant defluxum, qui alvum concitando, acre a corporis superficie divertit perspirabile & ad intestina revellit, sicque Dysenteriarum famulantur & velificant proventui. Fructus enim horeai, & ex his uvae potissimum, dulce aliquod recondunt principium. Dulcia vero, docente chymica analysi, ex acido constant sale, cum mucilagine iuncto; tale autem corpus ad fermentationem ac inde producendam partium spirituascentiam dispositum esse, experientiâ edocemur. Iam vero fermentatio motu intestino absolvitur, quo nexus partium dirimitur, haeque novo dein iterum sibi iunguntur modo. Sub hoc ergo partium attritu non modo acidae acriores evadunt, sed & accedente sat magno caloris gradu, alcalinam indolem induunt, quod eo sane citius fiet, si alcalina in sanguine iam adfuerit acrimonia. Facile hinc patebit ex chymica hac consideratione, quod per quosdam fructus horeacos Dysenteria non possit excitari, cum ad eandem alcalina requiratur acrimonia, quae in illis acida est; sed praesente iam in M. S. alcalina tali acrimonia, nimiaque bilis copia, caloris quoque externi gradu ita aucto, ut ipsae acidae partes cum oleosis ex bile partibus iungi intimius possint, utique non parum augeri poterit morbus a saburra, ex abusu horum fructuum, in ventriculo & intestinorum canali producta. Ex quo etiam fundamento seu respectu HIPPOCRATES acriora sub cane & ante canem prohibuit purgantia, non quod fidus hoc malignum ali-

quem habeat influxum, sed quod Naturae ordine summe aestuosum tunc vigeat tempus, ac per consequens bilis in corpore & hepate fermentifica obtineat, quam in seditiones pronam purgantibus magis extimulare gravis & inconsulta foret temeritas.

§. XV.

Prima ergo sic exposita Dissertationis parte, nunc ad alteram provolvor, scrutaturus & expositurus causas, cur sobrius licet Passi in Dysenteriis usus vix impune cedat? Sed cum forte non omnibus perspicuum sit, quid Passum significet, ideo interpretem prius agam, simulque modum, vinum hocce parandi, ut causarum cum noxio illius effectu connexio magis elucescat, integra propalabo fide. Passi scilicet nomine mihi venit gratissimum illud vini genus, cuius non apud indigenas saltem, sed externos quoque summa est gloria, quamvis non tam Naturae, quam potius ingenii apud Hungaros sit opus. His enim solis, quantum novi, in more positum est patrio, vel passos de vite racemos, vel in horum defectu, (neque enim omnis indiscriminatum annus eorundem ferax est,) singulares saltem acinos, sole adustos & retorridos, sive *passulas*, a patientia, auctore PLINIO, ita nuncupatas, quod scilicet excoqui se & in mellagineam dulcedinem inspissari passae sint, (adeoque idem, quod Caricae respectu Ficuum, hae succulentis collatae, simulacrum exhibeant,) sub calcem vindemiae magna industria a recentibus, succoque suo adhuc turgescensibus

uvis

nvīs sequeſtrare, detractasque a ſuis ſcapis ſingula-
tim colligere, & congeſtas in Cadum pedibus tam
diu conculcare, quoad omnis eorum maſſa Roob
ſpiſſum & aequale referat, quod demum ſub dupla
vel tripla, aut ſi copiae porius, quam bonitatis ac-
ceſſerit ſtadium, uberiori etiam quantitate cum no-
biliffimi Tortivi vel etiam Procopi muſti (urpote
quod, ſi nec uvae ſatis excoctae fuerint, nec ſar-
menta permaturuerint, praetantius illo eſſe conſue-
vit,) dilutum atque probe ſubaſtum, operculantur,
& eo uſque confermentant, donec folliculorum re-
liqua cum nucleis in ſuperficie adpareant, ſuccus
vero, ceu ponderoſior, ſubſideat, quem tandem,
exemptis prius fortiterque per manuum volas ex-
preſſis vinaceis, exhauriunt, tranſmiſſumque per
cribrum in Tinnas, ſive vaſcula XC. heminarum,
condunt, ac Germani poſtea *Ausbruch*, ſeu *Tro-
ckenbeer-Wein*, vocant. Reſiduis tandem ab hoc
opere vinaceis recens iterum adfundunt muſtum,
pro *succedaneo Paſſo* eadem encheiriſi parando, ea-
que non iam manibus, ſed torculari ſubiiciunt, ut
quidquid in illis reſtaret dulcoris, extorqueatur,
qua arte vinum nanciſcuntur, cui ſecunda poſt
Paſſum eſt nobilitas, quodque *Máſlas* noſtri vo-
cant. Facile ergo exinde concipi poteſt, quod mu-
ſtum, tanta ſucci optime excocti dulcis & pinguis
acceſſione impraegnatum, largiatur vinum, fermenta-
tione abſoluta viribus potentiſſimum, colore au-
reum, ſapore ſuaviſſimum & dulciſſimum, odore
fragrantiffimum, conſiſtencia licet ſpiſſius, quod
proin-

proinde, ut sit vendibile, nulla prorsus indiget hederæ.

§. XVI.

Quamquam autem nec medicamentis in diversis valetudinibus aptius, nec corporis sustentandis viribus aliud sit utilius, si tamen providus & circumspectus usus, vel modus etiam absit, nihil eo, pro more generosiorum auxiliorum, est perniciosius. Speciatim vero dysentericis illud non remedium, sed potius deleterium communiter præbere venenum, ex eo colligere licet, quod morbi radicem nec aggrediatur, nec extirpet, (ad quam tamen tollendam curantis consilium dirigi debet,) sed eandem potius foveat: dulcia namque bilescere, vetus est diæterium, quatenus & bilis proventui, subministrando eidem materiem, velificant, & simul in primis viis huic associata, eiusdem acrimoniam non tam infringunt, quam potius exasperant, siquidem ex vino generosissimo & dulcissimo acerrimum consurgere acetum, nec mulierculas latet. Et hoc sane eo rectius intelligetur, si modo ad ea, quæ §. XIV. dicta fuere, attendamus; quod enim ibi demonstratum fuit de fructibus horæis, id quoque de Passo eo magis valet, quo maior in eo deprehenditur acidi salis ac mucilaginosæ terræ copia. Cum enim hoc vini genus quam maxime dulce & simul spissiusculum sit, utrumque, tam salinum acidum, quam mucilaginosum terreum principium, in eo abundare liquido patet. Sed odor quoque fragrans, sat magnam adesse demonstrat olei satis vola-

volatilis, tunicam narium nerveam afficientis, copiam. In oleo vero semper alcalini quidpiam latet, idque eo magis, quo magis illud est volatile. Quis itaque non vider, facile augeri posse sordium alcalinarum ac recrementitiarum copiam, intempestivo Passi in Dysenteria usu. Tum & generosa sua indole sanguinis motum augendo efficit, ut frictio augeatur globulorum sanguineorum ad vasorum latera, ab hac vero calor pendet & sanguinis resolutio. Calor itaque inde augebitur, una cum sanguinis resolutione & alcalescentia. Quam perniciofa vero haec sint iis, qui Dysenteria laborant, nemo non perspiciat, qui superius de morbi huius aetiologia exposita paullo consideraverit attentius. Accedit, quod citam hostilis materiae exclusionem non quidem intercipiat, (multum enim alui deiectiones post illius usum rarefcere haud assolent,) tonica tamen sua virtute, diluendique impotentia, eam remoretur, quam nihilominus convenientis liquoris diluvio submergere & eluere SYDENHAMIVS non male consuevit, atque ita lupum, ut aiunt, stabulo concludat, malumque malis cumulet, dum bili causticae non saltem intestina exulcerandi & inflammandi, sed fermentificam quoque suam indolem vitalibus humoribus communicandi tempus & moram indulget.

§. XVII.

Maxime autem usum eiusdem contra indicat & prohibet *febris*, Dysenteriis communiter, minimum in Hungaria, complicata, vel proxime accessoria: Cum enim nullo magis vino venae excitentur,

E   sanguis-

fanguisque incendatur, idcirco illud hac valetudine vexatis exhibere, idem est, ac oleum igni adfundere, surgentemque intestinorum phlegmonem in sphaelum praecipitem dare, praesertim dum ad mare microcosmicum delatum aegre hinc per sudores vel urinas, propter suam ponderositatem & spissitudinem, secedit, qua de causa, licet intemperantior eiusdem potus tardiores, pertinaciores tamen, quam alia vina, inducere consuevit, crapulas, quas nec prompte exhalare, nec dormire integrum est.

§. XVIII.

Nec porro etiam quemquam moveat, quod mulieribus olim vino interdictum, Passi vero concessus fuerit usus, teste GELLIO *a*), eo quod viribus innoxium, nullam faceret temulentiam; hanc enim insolitam qualicatem, ob quam MERCURIALIS illud Vini nomine dignari recusavit, cura Veterum effecit, dum mustum cum passulis decoquebant, adeoque fervere viresque sibi facere hoc artificio prohibebant, quam tamen Passo Hungarico attribuere nemo, qui primis saltem illud unquam degustavit labris, praesumat. Sed nec offendiculo cuiquam erit, quod Illustr. b. m. STAHLIUS, Vir in Medicina facienda, si quisquam alter, cautissimus, confidenter sustinebat, ut Excellentiss. exponit IVNERIUS, dysentericis moderatum generosi vini potum non solum innoxium esse, sed familiariter etiam, licet febris conspiret, bonum praestare effectum: haec enim, si quae est, indemnitas & securitas,

a) Noct. Attic. X. 23.

tas, vinis saltem Germaniae, non vero Hungariae, multo minus Passio eiusdem convenit, utpote cum quo si conferantur illa, exceptis selectioribus, vix multum *Raspia b*) (sic venia verbo, usu his in locis recepto), valentiora sunt, quatenus scilicet propter tenuitatem suam naturalem expedite per halitus diffiantur, & per urinas secedunt, nec proinde multum sanguinis augment incendium, blando item suo acore intestinorum temperant & demulcent ardores, fermentationisque putredinosae tyrannidem moderantur & arcent: quo nomine succus Citri DOLAEI, & b. HOFFMANNI liquor eiusdem mineralis, pluribusque lac ebutyratum recens, vel etiam serum eiusdem, celebratissima sunt in Dysenteriiis auxilia, imo ipsum spiritum Vitrioli LANGIUS in *Patbol. anim.* multum commendat, si Iulapia vel enemata eo decenter acidulentur, ita ut sub censura gustus lenissima tantum quaedam aciditas deprehendi queat, parque beneficium ulcerosis intestinis hinc illi spondent, quod in faucium inflammationibus & ulcerationibus eundem subministrare vel tonsoribus cognitum est, quem tamen salubrem a vinis spirituosis & dulcibus, in specie autem *Passio Hungarico*, praestolari effectum, absurdum, ne quid

E 2

gravius

b) Hanc vini speciem nostri, uvas rubras, ceu ignobiliores, ab racemis suis detractas & in dolium coniectas, cum aqua confermentando parant, *vina Italorum Raspata*, quorum SACHSIVS in *Ampelographia Lib. II. Sect. 6. Cap. 2.* meminit, imitaturi, a quibus nomen & artificium probabiliter mutuati sunt. *Bavi. Savvqa. V. 10V. m. 10. 10. 10. BA.*

gravius dicam, foret, id quod inter plures ex antiquioribus perspexit Carol. MVSITANVS, dum in *Trutin. Med. c)* inquit: Quando febris est exigua, conceditur vinum rubrum decocto dilutum, sed an-gve peius fugiendum est vinum generosum; nam maiores & insolitas fermentationes atque turbationes in sanguine producit, & sic a maiori sanguinis motu & turgescencia arteriarum & venarum, extremitates magis dilatantur & patent, unde sanguis maiori in intestina diffluit copia; ex recentioribus vero celeberr. DE GNERVS, qui in *Histor. Dysenteriae Anni 1736. biliosae d)* experientia sua didicit, vinum Rhenanum & Mosellanum, gustu gratum & subacidum, per totum morbi decursum, nulla habita febris ratione, egregie profuisse, generosiora vero, fortia, spirituosa & dulcia, ex quorum genere est Hispanicum, *vin Tint* dictum, non bene tulisse aegros, quamvis illud alii pro summo haberent arcano, siquidem anxietates, aestum & sitim excitaverint.

§. XIX.

Ast ne argutari nudisque saltem ratiociniis pugnare videar, nonnulla huius rei experimenta, quae mihi, praxi & lateri dilectissimi Parentis adstanti, capere licuit, subiiciam. In recenti namque mihi adhuc est memoria Vir his in partibus spectatae nobilitatis & dignitatis, qui ante triennium a XIX. Iulii per utrosque menses, Augustum & Septembrem, cum populari tum Dysenteria ancipiti admodum

c) Lib. III. Cap. XIV.

d) Act. Nat. Cur. Vol. V. Append. iuncta.

dum luctabatur fortuna: praeter innumeras namque, noctu & interdiu aequaliter urgentes, alvi torminosas & cruentas deiectiones, glaciale frigus extremorum, quae nonnisi tarde, post triduum, ad calorem revocari poterant, intercurrentes singuleus, mentis alienatio, frequensque simul pulsus aderat intermissio, ex quo tamen gravi & manifesto vitae discrimine sospes tandem, Deo secundante, evasit. Is, quoties durante morbo, pro sustentandis viribus, aliquid vini non Passi, sed saltem generosioris, sorbillalet, toties febrem cum suo satellitio ingravescere persensit, qua de causa ne quidem vinum Budense rubrum, quod in comparatione cum vinis submontanis exigui valde est valoris, amplius admittere voluit. Eadem quoque tempestate novi Assessorum huius Tabulae, placidiori licet Dysenteria tentatum, ubi eandem sola clysterum applicatione, & Passi usu, ceu suavissimo medicamine, profligare in animum induxisset, mature ad superos migrasse. Quendam item huius loci civem eo tempore, cum iam in vado ex Dysenteria esse videretur, hausto Passo, quod amicorum nonnemo pro confortandis, ex vulgari opinione, viribus subministraverat, intra triduum vita functum fuisse. Unicum mihi, pueri nobilis & sanguine iuncti, succurrit exemplum, qui Dysenteria ultra tres hebdomadas excruciatu, crudi lardi esu, repetitoque *vini dulcis*, ut appellabat Passum, haustu, quibus utrisque pasci sanus etiam consueverat, summoque tum eorum flagrans desiderio, mira aviditate, non interdiu saltem, sed in-

E 3   tempe-

tempesta etiam nocte evigilans, utraque obliquabat, integram recepit sanitatem; quod tamen pro regula sumere & imitari nemo prudens audebit e). Tanta nimirum consuetudinis adsciticiae vis est atque potestas, ut ex longo temporis intervallo adfuerit, quamvis deteriora insuetis, minus molesta, iuxta HIPPOCRATEM f), sint. Suffragantem praeterea mihi habeo LOEWIVM, patriae quondam Medicum, qui se aegrotis suis nonnisi profligato iam hoste vini Sempronienfis, quod inter vina Hungariae inferioris generosissimum est, concessisse usum, profitetur loco supra citato.

§. XX.

Haec igitur temporis opportunitas summa est illius cautionis, circa quam Passum in Dysenteria no-

xium

e) Simile exemplum adducit ROMMELIVS in *Ephemerid. Nat. Cur. Dec. II. Ann. X. Obs. 192.* de honesta foemina, Dysenteria graviter laborante, quae cum a Medicis iam relicta esset, ut ultima adhuc vice adpetitui indulgeret suo, uvas recentes mira devoravit aviditate, quo facto, non solum melius statim valere cepit, sed temporis successu integram quoque recuperavit sanitatem. Vero videtur simile, adfuisse in hac aegra insignem bilis acrimoniam alcalinam, quae aciditate recentium uvarum obruta & mitigata fuit. Neque enim, quam ROMMELIVS adfert, novam in ventriculo ortam fermentationem praefens iam fermentum superasse, est probabile, cum, cur nova fermentatio praesentem iam intestinum motum augere non debeat, mihi quidem nulla videatur adesse ratio. Animadversione tamen dignus est mirus adpetitus, quem utinam Medici saepius animadverterent.

f) Sect. II. Aphor. 50.

xium plerumque esse, haecenus disputavi; ne scilicet illud nec ineunte, nec vigente, sed tantummodo manifeste iam declinante, vel, ut pressius dicam, fugiente morbo in usum veniat, postquam nimirum febris cum suis conquievit symptomatibus, crebrae torminoso-spumosae alvi deiectiones cessarunt, atque excrementa naturalibus proximiora evadunt; ciborum item amissa sensim redit cupiditas, urinaeque, pro potus ratione, secedunt: tum sane intestinorum & ventriculi restituendo robur, digestionem reparando, viresque resarciendo, non saltem officium facit, sed grande etiam convalescentibus beneficium confert, ut hinc, quod TIRELLVS, in *Historia Vini*, elogium illis in genere attribuit, Passo nostro in specie conveniat, quod scilicet sustentet firmos, erigat lapsos, cohibeat cadentes, edat miracula maiora, quam extracta, lapides, quintae Essentiae, nomina fabulosa, vel boli, pilulae argenteae, aureae, plebis genuinae deceptiones, incantamenta marsupii, vituperia sapientiae, Medicinae opprobria, & quae ibidem plura legi possunt. Cum enim in Dysenteria, ob acrimoniam biliosi fermenti, intestina, irritata eorundem tunica nervea, continuo stimulentur & ad spasmum proritentur, spasmum vero, praesertim nimis diu durantem, atonia excipiat: facile hinc colligi potest, intestinorum fibras, sub graviore morbi statu, vehementem in modum debilitari. Quare declinante morbo ea omnia, quae vires amissas tonumque partium debilitatarum resarcire possunt, utramque absolvunt paginam. Fit vero
hoc

hoc per vina generosiora, quae, dum circulum sanguinis augent, secretionem quoque fluidi nervei, a cuius copia fibrarum pendet robur, auctiorem reddunt.

§. XXI.

Sed video iam quosdam, qui ne sub declinatione quidem morbi vinum admittere audent, fibras per Dysenteriam debilitari vel ideo negaturos, quod saepius animadverterint Medici, plures eorum, qui semel huncce truculentum morbum superarunt, non facile eodem, licet epidemice denuo grassetur, amplius affici, ex quo colligitur, singulare inde intestinis accedere robur. Verum huic experientiae aliam possem opponere observationem, quod nempe paralytis brachii & pedis in utroque latere Dysenteriam subsequatur, musculorum debilitationem manifeste demonstrans, prout hoc vel nuper demum celeberr. Dn. D. FABRICIVS Helmstadii erudite exposuit *f*). Neque tamen alia quoque desunt, quae responderi ad expositam objectionem possint, cum plerumque in talibus subiectis minor adfuerit morbi gradus, a minori autem irritationis gradu augeatur influxus liquidi nervei, unde robur fieri maius omnino necesse est.

TANTVM.

f) in Dissertat. de Paralyti brachii unius & pedis alterius lateris, dysentericis familiari.

an.
, a
ed.

la.
ras
od
ui
nt,
r,
n-
ae
n-
ys-
m
le-
u-
nt,
nt,
rit
la

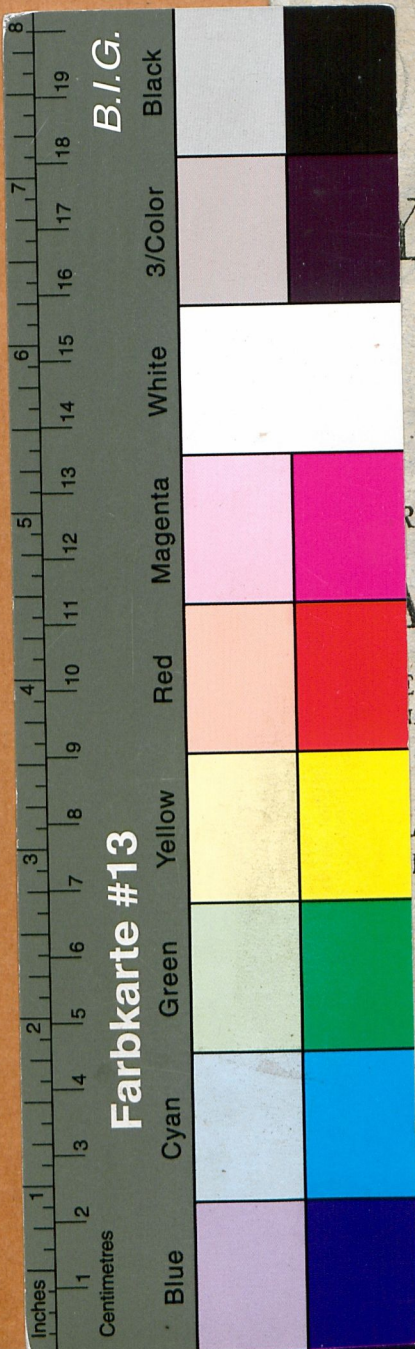
ULB Halle 3
000 911 860

VD 18

40 89571

DE
ORIGINE
YSENTERIARVM
CAVTOQVE IN HIS
PASSI HVNGARICI
VSV

DIVINI NVMINIS AVSPICIS

ET
RATIOSI MEDICORVM ORDINIS CONSENSV
P R A E S I D E

ANDREA ELIA BÜCHNERO

SACRI ROMANI IMPERII NOBILI,
ENTISSIMO PRVSSIAE REGI A CONSILII INTIMIS,
IAE ET PHILOSOPHIAE NATVRALIS PROFESS. PVBL. ORDINARIO,
IMPERIALIS ACADEM. NATVR. CVRIOSOR. PRAESIDE
ET COMITE PALAT. CAESAREO,

PRO GRADV DOCTORIS

ISQVE IN MEDICINA HONORIBVS ET PRIVILEGIIS
DOCTORALIBVS LEGITIME IMPETRANDIS,

D. OCTOBR. A. S. R. 1800.
H. L. Q. C.

IN REGIA FRIDERICIANA
DISPVTABIT
AVCTOR

DANNES ADAMVS RAYMANN
EPERIESSINO-HVNGARVS.

HALAE MAGDEBVRGICAE,
PIS IOANNIS CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.

Lb. XXVII / 7530

Büchner